

FELSEFE DÜNYASI

2022/ YAZ/SUMMER Sayı/Issue: 75

FELSEFE / DÜŞÜNCE DERGİSİ

Yerel, süreli ve hakemli bir dergidir.

ISSN 1301-0875

Sahibi/Publisher

Türk Felsefe Derneği Adına Başkan
Prof. Dr. Murtaza Korlaelçi

Türk Felsefe Derneği mensubu tüm Öğretim
üyeleri (Prof. Dr., Doç. Dr., Dr. Öğr. Üyesi) Felsefe
Dünyası'nın Danışma Kurulu/Hakem Heyetinin
doğal üyesidir.

Felsefe Dünyası, her yıl Temmuz ve Aralık aylarında
yayınlanır. 2004 yılından itibaren Philosopher's
Index ve TÜBİTAK ULAKBİM/TR DİZİN tarafından
dizinlenmektedir.

Felsefe Dünyası is a refereed journal and is
published biannually. It is indexed by Philosopher's
Index and TUBITAK ULAKBİM/TR DİZİN since 2004.

Editör/Editor

Prof. Dr. Hasan Yücel Başdemir

Yazı Kurulu/Editorial Board

Prof. Dr. Murtaza Korlaelçi (Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. Celal Türer (Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. Hasan Yücel Başdemir (Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. Levent Bayraktar (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)

Doç. Dr. Muhammet Enes Kala (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Fatih Özkan (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)

Arş. Gör. Buğra Kocamusaoğlu (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)

Alan Editörleri/Section Editors

Doç. Dr. Fatih Özkan (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)

Doç. Dr. Mehmet Ata Az (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)

Doç. Dr. Ahmet Emre Dağtaşoğlu (Trakya Üniversitesi)

Doç. Dr. Sebile Başok Dış (Necmettin Erbakan Üniversitesi)

Doç. Dr. Nihat Durmaz (Selçuk Üniversitesi)

Dr. Mehtap Doğan (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)

Dr. Muhammet Çelik (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi)

Dr. Kenan Tekin (Yalova Üniversitesi)

Dr. Nazan Yeşilkaya (Şırnak Üniversitesi)

Yazım ve Dil Editörleri/Spelling and Language Editors

Zehra Eroğlu (Ankara Üniversitesi)

Abdussamet Şimşek (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi)

Ahmet Hamdi İşcan (Ankara Üniversitesi)

Fiyat/Price: 120,00 TL

Basım Tarihi : Temmuz 2022, 500 Adet

Adres/Address

Necatibey Caddesi No: 8/122 Çankaya/ANKARA

Tel: 0 (312) 231 54 40

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/felsefedunyasi>

Hesap No / Account No: Vakıf Bank Kızılay Şubesi

IBAN: TR82 0001 5001 5800 7288 3364 51

Dizgi / Design: Emre Turku

Kapak Tasarımı / Cover: Mesut Koçak

Baskı / Printed: Bizim Büro Matbaacılık
Zübeyde Hanım Mahallesi Sanayi 1. Cd. &, Sedef
Sk. 6/1, 06070 İskitler-Altındağ / ANKARA

Tel: 0(312) 229 99 28

AZİZ AUGUSTINUS'TA TANRI'YA DUYULAN AŞK İLE MUTLULUK İLİŞKİSİ

Felsefe Dünyası Dergisi, Sayı: 75, Yaz 2022, ss. 460-480.

Geliş Tarihi: 22.09.2021 | Kabul Tarihi: 12.04.2022

Seda ÖZDAL*

Giriş

Ahlak-mutluluk ilişkisi, Antik Çağ'dan günümüze felsefenin temel konularından biri olmuştur. Bu makalede, Augustinus'un mutluluğu elde etmenin tek yolu olarak gördüğü "ilahi aşk" diğer sevgi türleri ile karşılaştırılarak ele alınacaktır. Konu felsefi perspektiften tartışılacağı için Augustinus'un önce etkilendiği, Hristiyan olduktan sonra da eleştirdiği Platon, Aristoteles ve Plotinos'un mutluluk anlayışlarına kısaca değinilecektir. Bu bağlamda Augustinus'un *İtiraflar* başta olmak üzere, *İstencin Özgür Tercih Üzerine* ve *Tanrı Devleti Üzerine* adlı eserleri esas alınarak Antik dönemle bağlantılı aşk teorisi, yöntem ve sonuçları açısından irdelenmeye çalışılacaktır. Genel olarak Platoncu, Aristotelesçi hatta Epikürosçu erdem ve akıl temelli mutluluk etiği, Plotinosçu mistik etik ile birlikte Augustinus'un Tanrı merkezli mutluluk etiği ile ilişkileri ele alınacak ve tartışılacaktır.

Antik Çağ'da Erdem, Akıl-Mutluluk İlişkisi

Genellikle "iyi" ya da "iyinin arayışı" şeklinde tanımlanan mutluluk kavramı Türkçe sözlükte "Bütün özlemlere eksiksiz ve sürekli olarak ulaşılmaktan duyulan kıvanç durumu, mut, uygunluk, kut, saadet, bahtiyarlık, saadetlilik" şeklinde tanımlanır.¹ Yunancada ise mutluluk genel olarak, *eudaimonia* (ευδαιμονία) terimi ile ifade edilir. *Eudaimonia* teriminin ilk akla gelen anlamı: "Yerinde

* Doktora Öğrencisi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Felsefe Bölümü, ORCID: 0000-0002-5791-6429, e-mail: sedaozdal55@gmail.com

1 Şükrü Halûk Akalın, vd. *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011, 1716.

davranmak ve rahat yaşamaktır.”² Mutluluğun Latince karşılıkları ise, *beatitudo*, *beatitas*, *beatitatis*, *beatitudinis*'tir.³ Mutluluk ya da iyi yaşama sahip olmak, düşünürlerin her zaman üzerinde durduğu ve çok çeşitli fikirler ürettiği bir konu olmuştur. Mutlu olmak, herkes için genel bir amaç iken insanı mutluluğa götüren yollar konusunda filozoflar birbirinden farklı düşünceler ortaya koymuşlardır.

Birçok felsefi konuda olduğu gibi, mutluluk konusunda da öne çıkan Sokrates, Platon ve Aristoteles'ten önce Demokritos'un mutluluk ile ilgili düşünceleri ilgi çekicidir. Demokritos'un ahlak anlayışı hedonist bir karaktere sahiptir. Mutluluk ile haz arasında ilişki kuran Demokritos, haz konusunda ince bir ayırım yaparak, insanı mutluluğa ulaştıracak hazların zihinsel hazlar olduğunu belirtir ve ölçüsüz, kaba bedensel hazların insanın mutsuzluğuna sebep olacağını söyler. Demokritos, insanın doğru ölçüyü kavradığı zaman mutluluğa ulaşılabileceğine inanmıştır.⁴

Antik Çağ'ın belirleyici filozofları olan Sokrates, Platon ve Aristoteles'e gelindiğinde ise erdem ve bilgi ile mutluluk arasında sıkı bir ilişki kurulduğu görülür. Sokrates'in “kendini bil!”, “hiçbir kimse bilerek kötülük yapmaz” gibi sözleri,⁵ bilgi erdem ilişkisi açısından hem Platon hem de Aristoteles için örnek teşkil eder.⁶ Platon'un sisteminde de mutluluğun, ahlak, epistemoloji ve ontoloji ile yakından ilişkili olduğu görülür. Ruh ve beden arasında var olduğunu öne sürdüğü karşıtlığın, ruhun kılavuzluğunda hareket etmekle çözüleceğini söyleyen Platon'a göre ruhta bilgi ve akıl bulunur.⁷ Mutluluk ile bilgi arasında sıkı bir ilişki olduğunu söyleyen filozofa göre beden, tutku, kuruntu ve para biriktirme arzusuyla kişinin yanlış yola sapmasına neden olur.⁸ Platon'a göre bilgelik çok önemlidir; çünkü erdemli olabilmenin koşulu bilgelik olmaktır. Yine Platon'a göre eylemlerimizin rehberi

2 Alasdair MacIntyre, *Ethik'in Kısa Tarihi Homerik Çağdan Yirminci Yüzyıla*, Çeviren: Hakkı Hünler, Solmaz Zelyut Hünler, Paradigma Yayınları, İstanbul 2001, 98.

3 Sina Kabağaç, Erdal Alover, *Latince Türkçe Sözlük*, Sosyal Yayınlar, İstanbul 1995, 58.

4 Frederick Copleston, *Ön-Sokratikler ve Sokrates*, Çeviren: Aziz Yardımlı, İdea Yayınevi, İstanbul 2009, s. 115-116; Jonathan Barnes, *Sokrates Öncesi Yunan Felsefesi*, Çeviren: Hüsen Portakal, Cem Yayınevi, İstanbul, 2004, 50

5 Platon, “Protagoras”, Çeviren: Tanju Gökçöl, *Diyaloglar*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2010, s. 441, 358d. Kötülüğün en büyük nedeni Sokrates ve öğrenci Platon için bilgisizliktir. Bk. Platon, *İkinci Alkibiades*, Çeviren: Suat Baydur, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1997, 20, 143b.

6 Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, Çeviren: Saffet Babür, BilgeSu Yayıncılık, Ankara 2007, s. 29, 1103a 5-15; Bedia Akarsu, *Mutluluk Ahlakı*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1998, 40.

7 Platon, *Timaios*, Çeviren: Erol Güneş, Lütfi Ay, Sosyal Yayınlar, İstanbul 2001, 30c, s. 26; 35a, s. 30; Platon, *Phaidros*, Çeviren: Hamdi Akverdi, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1997, 245d- 246a, s. 50-51.

8 Platon, *Phaidon*, Çeviren: Suut K. Yetkin, Hamdi R. Atademir, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1997, 66c-d, 19-20.

akıl, ulaşılması gereken hedef ise erdemli olmaktır. Bu olmazsa, eylemlerin sonunda utanç duyulacak kötülükler yaşanacaktır. Sonuç olarak doğru eylemler erdeme, erdem ise mutluluğa ulaştırır.⁹

Aristoteles'e göre nefsteki mutluluk, bedenî mutluluk ve bedenın dışında olup bedeni kuşatan şeyle ilgili olmak üzere üç tür mutluluk vardır. Bedenî mutluluk, insanların güzelliği ve sağlık durumlarıyla ilgilidir. Bedenin dışında olup bedeni kuşatan mutluluğu ise Aristoteles, seçkin evlat ve arkadaşlar, zenginlik ve şerefli bir soya sahip olmak gibi arzularla ilgili olarak açıklar. Ona göre en yüce mutluluk, nefsteki mutluluktur. Çünkü bu mutluluk türü, ilim ve yeteneklerle ilgili olup sonu hikmet ile biter. Bu mutluluk başka bir şey için değil, yalnızca kendisi için istenir.¹⁰ Filozof, bu mutluluk türleriyle bağlantılı olarak haz, siyaset ve teoria diye üç yaşam türü belirler. Aristoteles'e göre bunlar içerisinde en yüksek iyi, teoria yaşamı, kişinin kendini düşünceye verdiği yaşamdır.¹¹ Aristoteles, en yüce mutluluğa ulaşmanın herkes için mümkün olmadığını savunur. Ona göre bu mutluluğa ulaşmak için erdemli olmak gerekir, çünkü mutluluk ruhun erdeme uygun etkinliğidir.¹² Erdem yönünden sağlam olan bir kişi için mutluluk ulaşılamaz bir şey değildir.¹³

Stoacıların mutluluk konusundaki genel düşünceleri de etik teorileri çerçevesinde, doğaya uygun yaşamının insanı mutlu edeceği yolundaki inanç üstüne temellendirilmiştir. Cicero'nun, tabiata karşı gelmenin, tanrılara kafa tutmak olduğu yolundaki söylemi konuya bir örnek teşkil eder.¹⁴ Stoacılar, erdemi mutluluğun ön koşulu olarak görürken erdem, en büyük iyilik değil, tek gerçek iyiliktir.¹⁵

Etik-mutluluk ilişkisi çerçevesinde kısaca anılması gereken filozoflardan biri de hiç kuşkusuz Epiküros'tur. Helenistik dönemin en özgün ve önemli düşünürü olarak kabul edilen Epiküros'a göre hayatın en üstün amacı hazzdır. Ancak mutluluğun temeli sayılacak olan bu hazlar maddi olanlar değil, zihinsel olanlardır.¹⁶ Mutluluğu, ruh dinginliği, acının yokluğu ve kaygıdan uzak durmak olarak açıklayan Epiküros, Aristoteles gibi ölçülü olmayı mut-

9 Platon, *Timaios*, 18b, 10.

10 İbn Miskeveyh, *Mutluluk ve Felsefe*, Çeviren: Hümevra Özturan, Klasik Yayınları, İstanbul 2017, 60-61.

11 Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, Çeviren: Saffet Babür, BilgeSu Yayıncılık, Ankara 2007, 1095b- 1096a, 12-14.

12 Aristoteles *Nikomakhos'a Etik*, 1098a 15, 18.

13 Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, 1099b 15-20, 22.

14 Cicero, *İhtiyarlık*, Çeviren: Ayşe Sarıgöllü, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1963, 3.

15 Anthony Kenny, *Antik Felsefe*, Çeviren: Serdar Uslu, Küre Yayınları, İstanbul 2017, 316-319.

16 Epiküros, *Mektuplar ve Maksimler*, Çeviren: Hayrullah Örs, Remzi Kitabevi, İstanbul 1962, 36.

luluk için başka bir koşul olarak koyar.¹⁷ Aristoteles'in herkesin mutluluğa erişemeyeceği tezinin tersine, Epiküros'a göre herkes mutluluğa erişebilir, çünkü mutlu olmak için çok büyük hedef koymaya gerek yoktur. Filozofun şu sözleri küçük şeylerin de insanın mutluluğunu sağlayabileceğine güzel bir örnektir: "Eldede edebilmek için büyük bir ihtiyaç duyduktan sonra arpa ekmeği ile su bize en üstün hazzı sağlar."¹⁸ Görülebileceği gibi, Epiküros için ihtiyacın karşılanması ve sağlıklı olmak, mutlu olmak için yeterli görünmektedir.

Augustinus'un mutluluk anlayışına zemin teşkil eden filozoflardan biri de Plotinos'tur. Yeni Platonculuğun kurucusu olan bu filozof doğrudan Platon'un, dolaylı olarak Sokrates ve Aristoteles'in izinden giderek etik teorisinin temelini erdemi koymuştur. Adı geçen üç büyük filozofun görüşleri üzerinde bir sentez yapan Plotinos erdemleri, Tanrı'ya özgü nitelikler olarak görmüş ve akıl sahibi insanın doğası ile ilişkilendirmiştir.¹⁹ Öngörülebileceği gibi, bu temel görüş Augustinus'un görüşlerine ışık tutacaktır.

Genel olarak bakıldığında, sadece Plotinos değil, yukarıda kısaca özetlenen, akli ve erdemi mutluluğun temel koşulu sayan *eudaimonik* anlayışa sahip filozoflar ve felsefi okullar da Augustinus'un ilham kaynakları olacaktır. Diğerlerine kıyasla daha çok Aristoteles'in öne çıktığı, Augustinus'un inanç sistemini hâkim unsur yaparak başka bir yöne doğru geliştirdiği bu önemli teoriyi ayrıntılarıyla anlatmaya geçebiliriz.

Antik Filozoflardan Augustinus'a Erdem-Mutluluk İlişkisi

Augustinus, Sokrates ve takipçileri gibi entelektüalizmi benimsese de onun için mutluluğu elde etmenin yolu ne erdemdir ne ölçülülüktür ne de doğruluktur. Bunlar kendi başına birer mutluluk kaynağı olmayıp değerlerini Tanrısal olana bağlılıklarıyla kazanırlar. O, bu konudaki kararlılığını şu şekilde ortaya koyar:

...senden aşağı seviyede herhangi bir şey asla bu âleme mutluluk ve huzur vermeye yetmez, bu âlem kendi kendine de bulamaz bu mutluluğu ve huzuru. Çünkü bizim karanlıklarımızı sen aydınlatacaksın ey Tanrım, biz senden alacağız giysilerimizi ve karanlıklarımız gün ışığı gibi pırıl pırıl olacak.²⁰

Augustinus'un Tanrı merkezli etik anlayışında erdem, Antik Çağ'daki gibi mutlulukla eş anlamlı değildir. Mutlu olabilmek için daha farklı bir

17 Epiküros, *Mektuplar ve Maksimler*, 38.

18 Epiküros, *Mektuplar ve Maksimler*, 37.

19 William S. Sahakian, *Felsefe Tarihi*, Çeviren: Aziz Yardımlı, İdea Yayınevi, İstanbul 1997, 84.

20 Aurelius Augustinus, *İtirafar*, Çeviren: Çiğdem Dürüşken, Kabalı Yayınevi, İstanbul 2010, 450.

şey gereklidir diyen Augustinus, erdem-mutluluk ilişkisi konusunda kendisinden önceki *eudaimonist* gelenekte birtakım değişiklikler yapar. Augustinus'un sisteminde tüm yapı Tanrı'nın koruyucu lütfuna bağlıdır. Gerçek erdem, gerçek mutluluğu garanti eder ancak lütuf olmayan gerçek erdem yoktur. Ona göre erdem sağladığı söylenen mükemmel iç huzur, ancak ahirette elde edilecektir. Öncekilerin erdem için söyledikleri "doğru akıl" veya "akla uygun etkinlik"i, "Tanrı sevgisi olarak bir erdem" şeklinde değiştiren Augustinus'a göre erdem, yaptığımız her eylemi doğru akıl ve sevgiyle gerçekleştirmemizi sağlayan içsel bir eğilimdir. Ancak en nihayetinde bir erdem gerçekleşmesi Tanrı'ya yönelmiş olmasına bağlıdır.²¹ Augustinus, erdem Tanrı'nın yerini almasına asla müsaade edilmemesi gerektiğini savunur. Ona göre Stoacılar erdem Tanrı vergisi olduğu gerçeğinden habersiz oldukları için kendi başına erdemi överler. Oysa her şey gibi, yüceltilen erdem de Tanrı'nın eseridir.²²

Platon ve Aristoteles'te mutlu olmanın koşulu aklın rehberliğinde bilge olmaktır. Oysa Augustinus, Tanrı'nın inayetine sığınarak güvenli bir limana ulaşip huzurla buluşarak mutlu olunacağına inanır.²³ Mutluluk ile Tanrı arasında doğrudan bir bağ kuran Augustinus, paganist felsefede inayet olmadığı için, dünyevi yaşamın karmaşasında insanın mutluluğa ulaşamayacağını düşünür. Augustinus'a göre erdemli ve bilge olmak için öncelikle Tanrı'yı bilmek ve ona inanmak gerekir. Augustinus'un bu fikirlerini, Skolastik dönemin ünlü düşünürlerinden Boethius da paylaşır. Boethius'a göre, ilahi takdir anlamında tüm yazgılar iyi yazgıdır ve insanın başına gelen tüm olay ve acılar bu ilahi takdir düşüncesiyle bir bahtsızlık olarak yorumlanamaz. Yaşanılan acılar karşısında kadere teslimiyet acıların dindirilmesine yardımcı olur; ancak bu inanişe sahip olmayanlar teselli olmak şöyle dursun, acıların katlanarak yaşanmasına engel olamazlar.²⁴

Augustinus, Platon ve diğer Yunan düşünürlerinin bilgelik, cesaret, ölçülülük ve adaletle sınırladıkları erdemleri, Hristiyanlığın genel görüşleri çerçevesinde inanç, umut ve sevgi gibi teolojik erdemleri de ekleyerek yedi-

21 Stanford Encyclopedia of Philosophy, "Saint Augustinus", "Virtue", Editörü: Edward N. Zalta, Stanford University, Metaphysics Research Lab Center for the Study of Language and Information 2019/plato.stanford.edu/entries/illumination/ (06.07.2021).

22 Bonnie Kent, "Augustine Ethics", *The Cambridge Companion to Augustine*, ed. Eleonore Stump, United Kingdom 2003,215.

23 W. T. Jones, *Batı Felsefesi Tarihi, Ortaçağ Düşüncesi*, Çeviren: Hakkı Hünler, Paradigma Yayınları, İstanbul 2006, 150-151.

24 Larry Arnhart, *Platon'dan Rawls'a Siyasal Düşünce Tarihi*, Çevire: Ahmet Kemal Bayram, Adres Yayınları, Ankara 2013, 83-84.

ye çıkartır.²⁵ Augustinus'un eklediği bu üç erdem türü mutluluk arayışında belli anlam ve aşamaları ifade eden kavramlar olarak ayrı bir yere ve öneme sahiptir. Burada özellikle vurgulanması gereken husus, tek başına mutluluğun bir anlam ifade etmeyip sevgi ya da aşk ile bir bütünlük kazanıyor olmasıdır. Yukarıda da ifade edildiği gibi Augustinus erdemi bilgi ile değil, sevgi veya aşkla elde edilen bir değer olarak görür. Burada kastedilen sevgi de sıradan bir sevgi değil Tanrı sevgisidir.

Augustinus'ta Aşk ve Aşkın Türleri

Sevginin ya da yaygın anlamıyla aşkın hem sözlük hem de terim anlamları üzerinde kısaca durmak yararlı olacaktır. Genel olarak bir cinsi diğerine yönelten bedensel ya da ruhsal güçlü duygu olarak ifade edilen,²⁶ Arapça "ışık" kökünden türeyen "aşk", Yunanca "eros" (έρως)²⁷, Latince "amor"²⁸ kelimeleriyle karşılanır. Aşkın sevgi, muhabbet, güçlü arzu, aşırı sevmek ve ihtirası da içerisinde taşıyan çok anlamlı bir terim olduğunu söyleyebiliriz.²⁹ Burada Augustinus'un hem övdüğü hem de yerdiği aşk türlerine esas teşkil eden sevgi ve aşk terminolojisine bir göz atmak yerinde olur. Söz konusu terminolojinin öne çıkan terimleri, "eros", "agape" (ἀγάπη) ve "philia" (φιλία) olarak zikredilebilir. Yunancada öne çıkan kavramlardan biri olan eros, kozmogonilerde karşılaşılan birçok kişileştirmelerden biridir. Fakat eros, durumları temsil eden diğer kişileştirmelerden farklı olarak, evrensel bir güç³⁰ ya da her türlü yaratılışın ana ilkesi olarak "aşk tanrısına" karşılık gelir.³¹ Orphik kozmogonilerinde eros her şeyi birleştirir. Bu birleşmelerden ölümsüz tanrıların soyu doğar. Eros aynı zamanda mitolojik şahsiyetlerin evliliğini ve doğumunu açıklamak için kullanılan cinsel bir edime dayalı güdüleyici bir güç,³² tutkulu arzu ya da cinsel arzuyu ifade etmek için kullanılır.³³ Ancak aşkın maddi, manevi değişik türlerinin de bu sözcük ile ilişkili olduğu söylenebilir. Örneğin Platon'un, *Şölen* ve *Phaidros* diyalogları, erosu

25 William Frankena, *Etik*, Çeviren: Azmi Aydın, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2007, 123.

26 "Aşk", *Büyük Lügat ve Ansiklopedi*, 1, İstanbul 1990, 785.

27 Francis E. Peters, *Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü*, Çeviren: Hakkı Hünler, Paradigma Yayınları, İstanbul 2004, s. 115; Colette Estin, Helene Laporte, *Yunan ve Roma Mitolojisi*, Çeviren: Musa Eran, TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları, Ankara 2005, 234.

28 Sina Kabağaç, Erdal Alova, *Latince Türkçe Sözlük*, 30.

29 Sina Kabağaç, Erdal Alova, *Latince Türkçe Sözlük*, 30.

30 Estin, Laporte, *Yunan ve Roma Mitolojisi*, s. 122; Francis E. Peters, *Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü*, 115.

31 Abdülbaki Güçlü, Erkan Uzun, Serkan Uzun, Ü. Hüsrev Yolsal, *Felsefe Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 2008, 487; Ahmet Cevizci, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul 2003, 142.

32 Francis E. Peters, *Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü*, 115.

33 Ahmet Cevizci, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, 142.

konu edinen önemli metinleridir. Platon *Şölen* diyalogunda, ruh ve bedene dair düşüncelerini güzellik boyutunda ele alarak insanlara “ruhlardaki güzellğin bedendekinden daha değerli olduğu”³⁴ konusunda bir hatırlatmada bulunur. Ruhların güzelliğine yönelen kişi, doğrudan güzellik ile temaşa içerisinde iken, sevgi ile de salt güzelden pay alabilmektedir. Platon, bu salt güzelliğe aşamalı bir şekilde varılacağını şu şekilde ifade eder:

Çünkü budur aşk konularında dosdoğru yol almak ya da başka biri tarafından yol gösterilmek, sırf o güzele varabilmek için bu güzel şeylerin üzerinde yükselmeye başlayıp, tıpkı bir merdivenden çıkar gibi, bir tanesinden iki tanesine... güzelin kendi bilgisinden başka bir şey olmayan o bilgiye ermek, en sonunda güzelin ne olduğunu görüp öğreninceye dek.³⁵

Platon *Phaidros* diyalogunda erosu, tüm özellikleri ile şu şekilde ele alır: Birine âşık olan insanda yoğun bir tutku vardır³⁶ ve bu kişi “zihince sağlam değil, hastadır”³⁷ yani aklını düzgünce kullanamaz. Âşık olan kişi karşısındaki huyunu, suyunu bilmeden ve öğrenmeyi umursamadan yalnızca vücudunu özler.³⁸ Bu aşk bir istektir³⁹ ancak akılsız bir istek.⁴⁰

Erosun yanında Yunancada aşka karşılık gelen bir başka kavram da agape kavramıdır. Platon’un felsefesinde öne çıkan iyilik, güzellik gibi, ezeli-ebedi ve yetkin İdealar söz konusu olduğunda “agape” (ἀγάπη) kavramı kullanılır. Agape cinsel dürtü içermeyen, egodan kurtulmuş, ahlaki, manevi tinsel bir aşkı ifade eder. Bu kavram Orta Çağ Hristiyan felsefesinde Tanrı adına insanı ve insan adına Tanrı’yı sevmeye, tikeli aşan, karşılık beklenmeyen yoğun tutku anlamında kullanılmıştır.⁴¹ Daha çok şehvani istek ve tutkuları anlatmak için seçilen eros ile tinsel, saf ve özverili sevgi olarak nitelenen agape arasındaki zıtlık Demokritos’a kadar uzanmakla birlikte⁴² aralarındaki bu karşıtlık Orta Çağ’a yaklaşırken daha da hissedilir olmuştur. Aziz Augustinus öncesinde Plotinos da güzelin çekiciliğinde bizi gerçek amacımızdan

34 Platon, *Şölen*, Çeviren: Eyüp Çoraklı, Alfa Basım Yayım Dağıtım San. Ve Tic. Ltd. Şti., İstanbul 2014, s. 142, 210b.

35 Platon, *Şölen*, 144-145, 211 b-d.

36 Platon, *Phaidros*, 18, 231c

37 Platon, *Phaidros*, 18, 231d.

38 Platon, *Phaidros*, 21, 232e.

39 Platon, *Phaidros*, 31, 237d.

40 Platon, *Phaidros*, 33, 238c.

41 Abdülbaki Güçlü, Erkan Uzun, Serkan Uzun, Ü. Hüsrev Yolsal, *Felsefe Sözlüğü*, 488; Ahmet Cevizci, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, 4-5; André Comte-Sponville, *Cinsellik, Aşk ve Ölüm*, Çev. Canan Özatalay, İletişim Yayınları, İstanbul 2019, 107.

42 Abdülbaki Güçlü, Erkan Uzun, Serkan Uzun, Ü. Hüsrev Yolsal, *Felsefe Sözlüğü*, 488.

uzaklaştıran bir tehlike olduğunu göstermek için hazza karışan bu acılı kaygıya dikkati çekerek⁴³ bir nevi monoteist dinlerin aşk teorilerine zemin hazırlamıştır. *Erosun*, değerli görülen bir maddi nesneye sahip olma arzusu,⁴⁴ *agape* ile karşılık beklenmeyen aşkın bir sevgiye dönüşür.

Yunancada sevgi anlamına gelen bir başka kavram da “*philia*” (φιλία)’dır. *Philia*, dostluk olarak da adlandırılan aşkla ilgili olup felsefi derinliği olan bir kavram olarak ilk kez Platon’un *Lysis* diyalogunda ortaya konmuştur.⁴⁵ Platon, kişiler arasındaki dostluğun karşılık gözetilerek ve bir beklenti içinde olunarak kurulduğuna dikkat çeker.⁴⁶ Ancak *Phaidros* diyalogunda Platon, bu kavramı *erostan* ayırarak insanların dostlarına ve aile bireyelerine bambaşka bir türden sevgiyle bağlı olduklarını vurgular.⁴⁷ Aristoteles *Nikomakhos’a Etik* adlı eserinde, haz ya da yarar nedeniyle kurulmuş dostlukların kalıcı olmayan çıkarlara dayandıkları için dostluklarının da kısa süreli olduğuna işaret ederek dostluğu erdem ile ilişkilendirmiştir.⁴⁸ Cicero ise, en iyi dostluğun erdem bakımından zengin olan kişiyle kurulacağını ve bu kişiler arasında yalnız sevgi ve beğenmenin değil, saygının da bulunması gerektiğini söyleyerek *erosun* karakteri olan beğenme güdüsünün dostluk için yeterli olmadığını belirtmiştir.⁴⁹

Augustinus’un çok farklı maceralara sahne olan yaşamında, meşru olmayan bir aşkın simgesi olan *eros* ile ilahi aşkın simgesi olan *agapenin* yer değiştirmesi göze çarpar. Her zaman hakikati bulma arzusu ile dolu olan filozofun, hayatının vaftiz öncesi ve sonrası dönemlerinde aşkın sözü edilen farklı türlerinin egemen olduğuna ilişkin itirafları, onun her iki dönemini anlamamıza yardımcı olur. *İtiraflar*’da dünyevi zevklerle de ilgili olan “armut hırsızlığı” ve karşı cinse olan şehevi arzularını tatmin etme eylemi şeklinde yaşadığı deneyimleri örnek verir.⁵⁰ Augustinus Kutsal Kitap’ın rüzgârla açılan bir sayfasında gözüne ilişen ve aşağıda yer alan cümlelerin

43 Plotinus, *Dokuzluklar V*, Çeviren: Zeki Özcan, Birleşik Yayınevi, Ankara 2011, 89.

44 Lowell D. Streiker, “*The Christian Understanding of Platonic Love A Critique of Anders Nygren’s ‘Agape and Eros’*”, *The Christian Scholar*, 47, 4, Winter, Penn State University Press 1964, s. 332-33. *Philia* aynı zamanda evlilikte eşler arasındaki sevgiyi ifade etmek için de kullanılır. Bk. André Comte- Sponville, *Cinsellik, Aşk ve Ölüm*, 67.

45 Francis E. Peters, *Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü*, 118.

46 Platon, *Diyaloglar, Lysis*, Çeviren: Tanju Gökçöl, İstanbul 2010, Remzi Kitabevi, 380, 218d.

47 Platon, *Phaidros*, 22, 233d.

48 Aristoteles, *Nikomakhos’a Etik*, 175, 1164a 5-10.

49 Cicero, *Dostluk*, Çeviren: Türkan Tunga, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1997, 38-39.

50 Augustinus yaşadığı deneyimi şu şekilde ifade eder: “Ben de hırsızlık yapmak istedim ve yaptım, üstelik aç da değildim, açlıkta da, ama bana rahat batmıştı, günah budalası olmuştum. Çünkü çaldığım şey zaten bende bol bol vardı, hem de en iyiydi. Hem arsızlık edip de çaldığım şeyi kullanacağım falan da yoktu. Asıl hoşuma giden hırsızlık yapmak ve günaha girmekti.” Bk. Aurelius Augustinus, *İtiraflar*, 66.

etkisiyle nasıl bir aydınlanma yaşadığını ve bedeni hazzı temel alan şehevi duygulardan nasıl kurtulduğunu anlatır. Kurtuluşuna vesile olan ifadeler şöyle: “*Cümbüşe ve sarhoşluğa, fuhşa ve sefahate, çekişmeye ve kıskançlığa kapılmayın; Rab İsa Mesih’i giyinin, bedeninize ve bedeninizin şehvani arzularına öncelik vermeyin.*”⁵¹ Yaşadığı bu deneyimle birlikte Augustinus vaftiz olarak yepyeni bir yola girmiş, ona göre aşkın tanımını da aşkı aradığı yer de değişmiştir. Bu yeni aşk anlayışı, deyim yerindeyse, *erostan agapeye* dönüşmüştür. Tanrı’yı karşılık beklemeden saf bir şekilde sevmek, başka bir ifadeyle, *agape*, düşünürün tek tercihi olmuştur.

İslam tasavvufçularında görülen aşk ile Augustinus’un Tanrı aşkı benzerlikler taşımaktadır. Tasavvufçulara göre aşk, Allah’a ermek, bir anlamda Allah’ta yok olmak (fena fillah) anlamına gelir. Allah’ta yok olmak ya da “ölmeden önce ölmek” ancak tam anlamıyla nefse hâkim olarak ve dünyaya olan ilgiyi tam olarak ortadan kaldırarak mümkün olabilir.⁵² Nefse hâkim olabilmek için ise yalnızca aşk gerekir.⁵³ Augustinus da aşkı insanı gerçek güzelliğe götüren ruhsal bir güç olarak görür. Aşk insanı “duyulur dünyadan” (*mundus sensibilis*) “düşünülür dünyaya” (*mundus intelligibilis*) ve Tanrı’nın bilgisine ve tefekkürüne yükseltmeye yönlendirir.⁵⁴

Aşkın Dereceleri ve Biricik Nesnesi

Aşk ya da sevgi karşı cinse, aile bireylerine, bir hayvana, nesneye veya yaratıcıya karşı beslenen çok çeşitli türleri olan bir duygu durumudur. Augustinus sevginin tür ve boyutlarının çeşitliliğine dikkat çekerek sevgiye layık olmayan nesnelere karşı âşık olma noktasında dikkatli olunması gerektiğini belirtir. Ona göre Tanrı’yı da insanları da sahip oldukları değer ölçüsünde sevmek gerekir.⁵⁵ Varlıkları değerlerine göre bir sıralamaya tabi tutan Augustinus ilk sıraya, en yetkin ve en yüce varlık olarak Tanrı’yı, sonra insanı en sonda da biçimsiz maddeyi koyar.⁵⁶ Varlık hiyerarşisinde ayrıntıya girildiğinde, biçimsiz maddenin üzerinde madde yer alırken, insan orta sıradadır. İnsanın orta sırada yer alması onun bir ruha sahip olmasından ileri

51 Aurelius Augustinus, *İtiraflar*, 254.

52 Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Rehber Basın Yayın Organizasyon San. Tic. Ltd. Şti. Ankara 1997, 269.

53 “Aşk”, *Büyük Lügat ve Ansiklopedi*, 787.

54 Stanford Encyclopedia of Philosophy, “Saint Augustinus”, “Love”, Editörü: Edward N. Zalta, Stanford University, Metaphysics Research Lab Center for the Study of Language and Information 2019/<https://plato.stanford.edu/entries/illumination/> (06.07.2021).

55 Bonnie Kent, “Augustine Ethics”, 235.

56 Evrenin yaratılışında biçimsiz maddenin rolü için ayrıca bk. Augustinus, *İtiraflar*, 494.

gelir. Tanrı ve insan arasında ise melekler bulunur.⁵⁷ Değer sıralamasında ölçüt, Tanrı'ya yakınlık ve uzaklık olup Augustinus bu durumu şu şekilde ifade eder: “*Bunlar senden farklılıklarında, buldukları seviyeye, sana benzedikleri oranda da daha üst seviyeye daha uygun düşüyorlar.*”⁵⁸ Bir canlı Tanrı'ya ne oranda yakınsa sevmeyi de o oranda hak eder.

Augustinus vaftiz olmadan önceki yaşamına uygun olan aşkı, şu şekilde ifade etmiştir:

Henüz âşık olmamıştım ama âşık olmayı seviyordum. Beni gizli bir aşk gereksinmesi kemiriyordu ve daha fazla gereksinme duymadığıma kızıyordum. Âşık olmayı sevdiğimden, güvenli sakin bir yaşantıdan, güçlükleri bulunmayan bir yolda yürümekten sıkılmıştım. Kendime bir aşk nesnesi arıyordum.⁵⁹

Aziz Augustinus, tüm açıklığıyla vaftiz edilmeden önceki yaşamında aşkın kendisine vereceği hazza odaklanarak eyleme geçtiğini yazmıştır. Metinde geçen “aşk nesnesi” içerisinde tatmin edilmeyi bekleyen, şehvani duygulara işaret etmektedir. Augustinus, vaftiz olduktan sonra yönünü maddi nesnelere tinsel olana çevirerek gerçek aşkın peşine düşmüştür. Onun için gerçek aşk Tanrı'ya duyulan aşktır. Tanrı aşk'ın tek nesnesidir. Hissedilen diğer duygular geçici ve yanıltıcıdır. İnsanlar da dâhil sevilen diğer tüm varlıklar insanı yarı yolda bırakır. Augustinus Hristiyanlığı gerçek anlamda benimsedikten sonra, Kutsal Kitap'a olan inancı ve güveni de artmıştır. Kutsal Kitapta geçen şu cümleler onun aşk anlayışını yansıtır: “*Sevgi Tanrı'dandır. Seven herkes Tanrı'dan doğmuştur ve Tanrı'ya tanır. Sevmeyen kişi Tanrı'ya tanımış değildir... Tanrı sevgidir. Sevgide yaşayan, Tanrı'da yaşar, Tanrı da onda yaşar.*”⁶⁰

Augustinus sevmeyi Tanrı'dan gelen ilahi bir güdü olarak görür. Fakat bir varlığı Tanrı'ya unutturacak kadar sevmek büyük bir yanıştır. Her şeyden çok Tanrı'ya sevmek gerekir, Tanrı'nın bir emri ve tavsiyesi olarak komşuyu ve diğer varlıkları da sevmek gerekir. Bu yüzden Augustinus İncil'de geçen “komşunu sev”⁶¹ buyruğu üzerinde ciddiyetle durmuştur. Bu sevgilerle birlikte, bir kişi istencini yaratılardan keyif almak yerine yaratıcısına çevirmelidir.⁶² Çünkü yaratılanlar onu gerçekten mutlu edemez. İnsanı mut-

57 Etienne Gilson, *Ortaçağda Felsefe, Patristik Başlangıçtan XIV. Yüzyılın Sonlarına Kadar*, Çeviren: Ayşe Meral, Kabalı Yayinevi, İstanbul 2007, 133.

58 Augustinus, *İtiraflar*, 214.

59 Aurelius Augustinus, *İtiraflar*, Çeviren: Dominik Pamir, Kaknüs Yayınları, İstanbul 1999, 51.

60 İncil'in Çağdaş Türkçe Çevirisi, 1. YUHANNA 4, İstanbul 1994, 533-534.

61 İncil, MATTA 6, 14.

62 Augustinus Aurelius, *İstencin Özgür Tercih Üzerine*, Çeviren: Metin Topuz, Say Yayınları, İstanbul 2015, 105.

lu edecek tek varlık Tanrı'dır. Bu konuda Mesih'in iki emri vardır: "Tanrı'ya her şeyden çok sevmek ve komşularımızı kendimiz gibi sevmek."⁶³

İki Devlet ve İki Sevgi Türü: Caritas ve Cupiditas

Augustinus'un sevgi terminolojisi siyaset felsefesinde de yer alır. Ünlü eseri *Tanrı Devleti*'nde iyi ve kötünün ölçütü olan iki devletten söz eder, bunlar: *Tanrı Devleti* (*De Civitate Dei*) ve *Yeryüzü Kenti* (*Civitas Terrana*) ya da Devleti. Bu devlet türleri de *caritas* ve *cupiditas* terimleri ile açıklanmaya çalışılır. *Caritas*, iyi sevgi olarak ifade edilirken; irade, açgözlülük veya şehvete yönelik ise bu sevgi türü *cupiditas* terimi ile ifade edilir. Buna günahkâr aşk da denir.⁶⁴ Kavramlar detaylı olarak ele alındığında *cupiditas*, şiddetli arzu, istek, hırs, ihtiras⁶⁵ gibi anlamlara gelirken, *caritas*, derin saygı, muhabbet,⁶⁶ büyük ve gerçek erdem (*magna et vera virtus*)⁶⁷, aşk, merhamet ve sevgi anlamına gelir. Augustinus'a göre özellikleri bakımından "göksel aşkı" (*caritas*) temsil eden *Tanrı Devleti*nde sonsuz bir mutluluk, Şeytan'ın Tanrı'ya başkaldırışının bir tezahürü olan, dünyevi aşkı (*cupiditas*) temsil eden *Yeryüzü Devleti*nde ise sonsuz bir acı vardır.

Augustinus, *Yeryüzü Devleti*nde yaşanan barışı, mutluluğun tadına varmaktan çok çekilen acıların bir tesellisi olarak yorumlamıştır.⁶⁸ Bu durumda göksel aşkın hâkim olduğu yerde insan, sükûn ve barış ile ödüllendirilirken; dünyevi aşk ile gözleri kör olanlar ise kaos ile mücadele edip huzursuzluk içinde yaşayacaklardır.

Augustinus, "Sev ama kimi seveceğini seçerken dikkatli ol" derken *cupiditas* ile insanı insana bağlayan yanlış aşkı seçenleri, *caritas* ile gerçek aşka yönlendirmek istemiştir. *Caritas* olarak aşk, aşkın sonsuzluğu anlamına gelir. Yukarıda aşkın türleri sıralanırken işaret edildiği gibi, *cupiditas* ile *eros*, *caritas* ile *agape* arasında yakın bir benzerliğin olduğu görülecektir. İsveçli ilahiyatçı Nygren'e göre Augustinus, *agape* ve *erosu*, *caritas* kavramıyla sentezleyip ve bu sevgi türünü "ilham veren Tanrı sevgisi" olarak da yorumlayarak özgün bir sevgi teorisi geliştirmiştir.⁶⁹

63 Bonnie Kent, "Augustine Ethics", 212.

64 Stanford Encyclopedia of Philosophy/<https://plato.stanford.edu/entries/illumination/> 06.07.2021

65 Sina Kabaağaç, Erdal Alova, *Latince Türkçe Sözlük*, 144.

66 Sina Kabaağaç, Erdal Alova, *Latince Türkçe Sözlük*, 73.

67 Liz Carmichael, "Friendship and Dialogue" Journal of World Christianity, Penn State University Press, 7, 1, The Journal of World Christianity 2017, 30.

68 Bk. *Kitap XIX*, Bölüm 27, <https://www.augustinus.it/latino/cdd/index2.htm/> 09.06.2021. Ayrıca ayrıntılı bilgi için bk. Mete Tunçay, *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi Eski ve Orta Çağlar*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2012, 383-384.

69 Lowell D. Streiker, "The Christian Understanding of Platonic Love A Critique of Anders Nygren's 'Agape and Eros'", 332.

Kalıcı ve Geçici Mutluluk

Augustinus birçok eserinde mutluluk konusuna değinerek gerçek mutluluğun ne olduğunu açıklamış ve nasıl elde edileceğine dair cevaplara ulaşmak istemiştir. Tüm insanların nihai amacının mutluluk olduğunu söyleyen Augustinus, insanların mutluluktan anladıkları ya da onları mutlu eden şeylerin birbirinden oldukça farklı, hatta zıt şeyler olduğunu verdiği şu örnekle göstermeye çalışır:

İki kişi bulup sorun bakalım, askerlik yapmak isteyip istemediklerini; muhtemelen biri istediğini söyleyecektir, diğeri istemediğini. Ama mutlu olmak isteyip istemediklerini sorun yine aynı kişilere, ikisi birden, anında, hiç tereddütsüz mutlu olmak istediklerini söyleyecektir. Zaten birinin askerlik yapmak istemesinin, diğerin de istememesinin nedeni mutlu olmaktan başka bir şey değil.⁷⁰

Mutlu olmak isteği herkeste ortak iken, ne ile mutlu olunacağı konusunda ayrılıklar ortaya çıkabilmektedir. İnsanın mutluluğa hangi yolla ulaşacağı konusunda filozofların ve felsefe okullarının farklı düşünceleri vardır. İnsan çeşitli tutkularının peşinde koşarak, bilgi ve erdemli yaşayarak statülerin ya da onurun verdiği bir hazla hareket ederken mutlu olabilir. Burada önemli olan kişinin ne ile mutlu olduğudur. Augustinus, mutlu olma araçlarını insanların kişilikleri ile ilişkilendirir ve 'seni ne mutlu ediyorsa sen o kişinin' der. Yani seni haz mı mutlu ediyor, o zaman sen bayağı bir kişiliksiz. Yemek yemeyi seviyor ya da sana lezzetli gelen tatlara bağımlı bir şekilde mi yaşıyorsun, o halde sen obur bir kişi olarak, birçok mutluluk türü gibi geçici bir mutluluk anının hazzını yaşıyorsun. İşte, kişiyi anlık mutlu eden ve çoğu zaman peşinden onun eksikliği ya da yoksunluğu ile mutsuz eden mutluluk türü geçici mutluluktur. Kimi mutluluklar ise gerçek mutluluktur ki Augustinus tarafından bu mutluluk türleri hakiki ve ebedi mutluluk olarak adlandırılır.

Augustinus'a göre Tanrı'yı bilmek ve ona inanmak, gerçeğin saadetini yaşamak, teslimiyette huzur bulmaktır. Tanrı'ya dönersek mutlu, bilge ve erdemli oluruz. Tanrı'ya dönmek ise kalıcı mutluluğu yakalayabilmek demektir. Augustinus'a göre kalıcı mutluluk, hakikate dayalı sevinçtir.⁷¹ Zevkin tek uygun nesnesi Tanrı'dır ve bu da hiçbir insanın veremeyeceği gerçek mutluluğu ondan beklediğimiz anlamına gelir.⁷²

70 Augustinus, *İtiraflar*, 2010, 321.

71 Augustinus, *İtiraflar*, 2010, 323.

72 Stanford Encyclopedia of Philosophy, "Saint Augustinus", "Happiness", Editörü: Edward N. Zalta, Stanford University, Metaphysics Research Lab Center for the Study of Language and Information 2019/ plato.stanford.edu/entries/illumination/ (06.07.2021)

Augustinus geçici ve kalıcı mutluluğu ayırarak, muhataplarına geçici bir mutluluğu mu, yoksa hakiki mutluluğu mu isterseniz diye sorarsak, hiç kuşkusuz o kişinin “hakiki mutluluğu istiyorum” diyeceğini söyler.⁷³ Sorunun cevabının bu makul cevap olmasına rağmen neden insanların bunun gereğini yaparak mutlu olamadıklarını düşünür ve şu sonuca ulaşır:

Bunun tek nedeni şu: insanlarda hakikat sevgisi öyle bir hal alıyor ki, bambaşka bir şey seviyorlar ve sevdikleri bu şeyin hakikat olmasını istiyorlar, çünkü aldatılmak istemediklerinden, yanıldıklarını da kabullenmek istemiyorlar. İşte bu yüzden hakikat yerine sevdikleri şey uğruna hakikatten nefret ediyorlar. Hakikatten yayılan ışığı seviyorlar, ama o ışık kendi yanılgılarını ortaya çıkardı mı ondan nefret ediyorlar. Çünkü aldatılmak istemiyorlar, aldatmak istiyorlar, hakikat kendisini onlara gösterdi mi seviyorlar, ama onları kendilerine gösterdi mi nefret ediyorlar.⁷⁴

Augustinus’a göre, hakiki/ebedi mutluluğun elde edileceği yer belli ve tek iken, bu mutluluğun ancak gölgesi olarak kabul edilebilecek geçici mutluluk çok çeşitlidir. Augustinus, yine yaşadığı bir deneyim üzerinden giderek bu çeşitliliği karşılaştığı bir dilencinin sahip olduğu geçici mutluluğu anlatarak şöyle dile getirir:

Evet o adam gerçek mutluluğa sahip değildi, ama benim hırslarımı tatmin etme isteğim onun mutluluğundan çok daha sahteydi. Sonuçta o sahiden neşeliydi, bense sıkıntılıydim, onun hiçbir kaygısı yoktu, bense huzursuzdum. Biri çıkıp da bana, mutlu olmak mı istersin, yoksa korkuyla yaşamak mı dese, ona yanıtlım şöyle olurdu: ‘Mutlu olmak’. Sürdürse sorusunu ve o dilenci gibi mi olmak istersin, yoksa kendin gibi mi dese, kendim gibi olmayı tercih ederim derdim yine de korkularıyla, kaygılarımla, yani olduğum gibi; aksi halde çok saçma bir seçim yapmış olurudum. Peki, sahiden doğru seçim mi yapmış olurudum? Çünkü sırf daha eğitimliyim diye kendimi dilenciye tercih etmemeliyim, sonuçta eğitimim bana mutluluk sağlamadığına göre. Eğitimim bana başka insanları memnun etmemi sağladı, onlara bir şeyler öğretmemi değil, sadece memnun etmemi.⁷⁵

Augustinus bu örnekte bir yandan kendisini dilenciyle statü ve eğitim açısından kıyaslarken, diğer yandan da kimin gerçekten daha mutlu ve dinğin olduğunu sorgular. Augustinus’un verdiği örnekten yola çıkarak her ikisinin de kalıcı mutluluğa sahip olmadığını, ancak dilencinin Augustinus’a

⁷³ Augustinus, *İtiraflar*, 2010, 323.

⁷⁴ Augustinus, *İtiraflar*, 2010, 323-324.

⁷⁵ Augustinus, *İtiraflar*, 2010, 169.

kıyasla çok daha mutlu olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü dilenci, kontrolsüz hırsları tarafından yönetilmemekte ve Augustinus'un gözlemine göre, âni kaygısız bir şekilde yaşamaktadır. O halde, ikisi de geçici mutluluk peşinde iken bile biri diğerine oranla daha az, hatta "sahte mutluluk" içindeyken öbürü mutluluğu geçici de olsa yaşamaktadır.

Daha önce de değinildiği gibi Augustinus, kalıcı mutluluğa tam manasıyla ulaşılacak yerin *ahiret* olduğunu şu şekilde belirtir: "*Çünkü sen bizi kendin için yarattın ve kalbimiz sende ebedi istirahate çekilene kadar huzur bulamayacak.*"⁷⁶ O ayrıca gerçek huzurun bu dünyada olmadığını da şu sözlerle dile getirir: "*Huzur, onu aradığınız yerde değildir. Nerede ararsanız arayın ama o aradığınız yerde değildir. Yaşamın olmadığı yerde mutlu yaşam bulunur.*"⁷⁷ Açıkça anlaşılmaktadır ki, gerçek mutluluk bu dünyadaki yaşamın sonlanmasıyla birlikte gelecektir. Ancak, ebedi mutluluğa erişmek için verilecek çabanın da mutluluğu elde etmeye katkı sağlayacak erdem ve eylemlerin de bu dünyada olduğunu unutmamak gerekir.

Mutluluğun Ölümsüzlük ile Bağlantısı

Ölüm olgusu insanın, hatta evrenin bir gerçeği olarak çeşitli şekillerde tartışılmıştır. Ölüm, insanın bir etkinliği olan felsefenin de önemle üzerinde durduğu, filozof ve entelektüellerin eserlerinde çokça yer verdiği bir konudur. Ölümün insan hayatının belirleyici unsuru olduğu konusunda geniş bir uzlaşma olduğu kesindir. Ancak ölümün etkisini azaltmak için değişik tavır ve bakış açıları vardır. Ölüm kaygısının insanı umutsuzluğa ve dolayısıyla mutsuzluğa sürükleyen bir olgu olduğunu düşünen filozoflar olduğu gibi, ölümün deneyimlenemeyen tek gerçek olduğunu düşünerek bu konuya kayıtsız kalmayı seçen filozof ve düşünürler de olmuştur. Ölüm korkusunu yenmenin mutluluk için şart olduğunu düşünen Epiküros'un görüşleri Augustinus'un da ilgi gösterdiği bir konudur. Konuyu biraz açmak için Epiküros'un ölüm konusundaki görüşlerini kısaca hatırlatmakta yarar var. Şöyle diyor Epiküros:

Şu hâlde, belaların en korkuncu sayılan ölüm bizim için bir hiçtir; biz var oldukça o yoktur, o varken de artık biz yoğuz, bunun sonucu olarak da o ne dirileri, ne de ölüleri ilgilendirir, çünkü birincilerin olduğu yerde o yoktur, ikincilerin de artık kendileri yokturlar.⁷⁸

76 Augustinus, *İtiraflar*, 2010, 25

77 Augustinus, *İtiraflar*, 1999, 83.

78 Epiküros, *Mektuplar ve Maksimler*, 34.

Epiküros'a göre, bütün iyi ve kötü şeyler duygularımıza dayanır, öldüğümüzde ise duygularımız yok olur. Bu nedenle ölümün bir *hiç* olduğunu düşünmek hayatımızı tatlılaştırır.⁷⁹ Kuşkusuz, Epiküros'un ölüm karşısında önerdiği kayıtsızlık durumunu Augustinus'un kabul edeceğini beklemek yanlış olacaktır. O da böyle yapmış ve Epiküros'a eleştiriler yöneltmiştir. Augustinus, Epiküros'un, ruhun ölümsüzlüğünü ve ölümden sonra insanların hak ettiği şekilde ödüllendirilip, cezalandırılacağını kabul edip de ona inanmış olsaydı, ruhunun felaha ereceğini görmüş olacaktı, demiştir.⁸⁰

Ayrıntıya girmeden Augustinus'un ölüm, ölümsüzlük gibi durumlarla mutluluk arasında kurduğu ilişkiye bir bakalım. Baştan belirtmek gerekir ki, Augustinus'a göre mutluluk ve ölümsüzlük birbirine sıkı sıkıya bağlıdır, çünkü hakiki mutluluğa erişmek için varlığın ölümsüz olması gerekir. Augustinus'un bu tezinin mümkün olup olmadığı ayrı bir tartışma konusudur. Ölümlü olduğunu bildiğimiz insan ölümsüz olmayacağına göre hiçbir zaman mutlu da olamayacaktır demektir. Ancak Augustinus, insanın bir anlamda Tanrı'da yok olarak bu ölümsüzlüğü kazanacağı inancındadır. Filozof zaten hakiki mutluluğun yaşadığımız yeryüzü devletinde gerçekleşmesinin mümkün olmadığını sürekli vurgular. Nitekim *Tanrı Devleti (De Civitate Dei)* adlı eserinde de söylediği gibi, hakiki mutluluk *Gökyüzü Devletinde*, öldükten sonra yaşanacaktır. Augustinus'a göre kalıcı mutluluk olmasa bile gereklerini yerine getiren kişi ahirette yaşayacağı mutluluk ümidiyle şimdiki hayatında da mutluluğu tadabilir.⁸¹

Ölümsüzlük ve mutluluk ilişkisine Augustinus, ruhun ölümsüzlüğü çerçevesinden de yaklaşır. Ona göre insan, bir ruha sahip olmasıyla ölümsüz bir varlıktır; çünkü ruh ölümsüzdür. İnsan sonsuz bir varlık olarak sonsuza kadar sevebilir. Başka bir deyişle insan ölümsüz olmadan, sonsuz bir sevgiye sahip olamaz. Dolayısıyla ölümsüz varlık, ölümlülük unsuruna bağlı kalarak özünü açığa çıkaramaz.⁸² İnsan, sonsuzluk ve ölümsüzlük içinde anlam kazanan bir varlık konumundadır.

Augustinus için bildiğimiz ölüm bir hiçlik değil, aksine asıl hayatın başlangıcıdır. Augustinus her şeyin sonunda insana kalıcı, sonsuz gerçek bir mutluluk vaat eder. Ancak bu mutluluğun gerçekten yaşanabilme ihtimali, inancın gücüne bağlı olsa da inanmayan bir kişiyi hakiki mutluluk vaadiyle ikna etmenin gücü tartışmaya açıktır. Deneyimlemeye ve olgulara bağlı

79 Epiküros, *Mektuplar ve Maksimler*, 35.

80 Augustinus, *İtiraflar*, 2010, 187.

81 Bonnie Kent, "Augustine Ethics", 211.

82 Liz Carmichael, "Friendship and Dialogue" *Journal of World Christianity*, 7, The Journal of World Christianity, Penn State University Press, 2017, 30.

yaşamaya alışmış insanlar için ölümden sonraya ertelenen bu mutluluğun bir umut olup olmayacağı şüphelidir. Bu açıdan bakıldığında Augustinus'un mutluluk öğretisi kapsayıcı bir özelliğe sahip değildir. Elbette bu konuda somut bir sonuç beklemek felsefi açıdan da sorundur. Ancak her şeye rağmen Augustinus'un etkisi gerek eserleri gerek öğretileri ve yaşadığı kişisel aydınlanmayla günümüzde bile devam etmektedir. İnançlar ve bu inançlara bağlı beklenti ve umutlar açısından bakıldığında ise Tanrı'ya inanmanın vereceği psikolojik rahatlık ve huzur üzerinde durup düşünmek önemli görülebilir.

Sonuç

Aziz Augustinus, felsefi sorunları salt insan doğasından yola çıkarak ele alan klasik bir filozof olmasa da öğretileri ile felsefe tarihinde derin etkileri olan bir filozoftur. Bu çalışmada ele aldığımız mutluluk konusu da onun, klasik filozoflardan yola çıkarak, kendine özgü bir öğretiye dönüştürdüğü bir problemidir. Daha çok Sokrates, Platon ve Aristoteles gibi filozofların merkezde yer aldığı *Eudaimonist* geleneğe yakın duran Augustinus'un mutluluk konusuna getirdiği tanım da mutluluğa ulaşmak için gösterdiği yol da klasik felsefi yaklaşımdan oldukça farklıdır.

Mutluluğun her insanın peşinde olduğu hatta hayatın biricik ereği olduğu konusunda fikir ayrılığı yoktur. Konu teorik olmaktan çok, insanın hayatında ve pratiğinde görülebilecek sonuçları içermesi bakımından farklılıklar taşımaktadır. Çünkü her insanın mutlu yaşamla kastettiği şey farklıdır. Klasik filozoflarda olduğu gibi, kimisi doğru akılla ve iradeyle mutlu olunacağını söylerken kimisi de duyguları tatmin ederek ya da doğaya uyarak mutlu olunacağını savunmuşlardır. Augustinus ise her öğretisinde olduğu gibi burada da Tanrı merkezli bir öğretiyi savunmuştur. Mutlu olmak ile sevmek arasında zorunlu bir bağlantının olduğunu düşünen Augustinus, eleştirdiği filozofların öne sürdüğü mutluluk türünü, Hristiyan olmadan önce yaşadığı hayat içerisinde fazlasıyla denemiş olduğunu ama bir türlü mutlu olamadığını belirtmiştir. O, 'cahiliye dönemi' olarak gördüğü süreci maddi aşkı içeren eros ile anlatmaya çalışırken aydınlanmış olduğunu söylediği manevi dönemi de ilahi aşkın ifadesi olan agape ile anlatmaya çalışmıştır. İlahi aşkın karşılığı olan agape, karşılık gözetmeden, safça, kendi varlığını Tanrı karşısında unutturacak tek aşktır; çünkü erosun temelinde olan bayağı istekler ve şehvani arzular, insanı kurtarmak yerine bataklığa sürükleyen, doğasından uzaklaştıran duygulardır.

Augustinus'un özgün yanı, erdemi kendisinden önceki antik dönem düşünürleri ya da Stoacılar gibi yalnızca bilgiyle kazanılan bir şey olarak görmeyip sevgi ile temellendirmesidir. Buradaki sevgi Tanrı'ya duyulan sev-

gidir. Augustinus komşuya duyulan sevgiyi de Tanrı sevgisi ile bağlantılı düşünür. Ona göre erdem imanla dolu yüreğin, kimi nasıl seveceğini bilmesidir. Diğer taraftan, mutluluk gerçeği bulmakla yakından ilişkilidir; gerçek ise Tanrı'dır. Gerçek mutluluk yalnızca Tanrı'nın inayetiyle gerçekleşir, onunla birlikte olmakla yaşanır. Bu mutluluğa erişmek için ise ahireti beklemek, başka bir deyişle *Gökyüzü Devletinin* bir vatandaşı olmak gerekir. İnsan, akli ve imanın gücü ile asli günahın getirdiği olumsuzlukların da üstesinden gelerek huzur ve sükûnetin kaynağı olan Tanrı da ebedi mutluluğu yakalayabilir.

Augustinus'un mutluluğun gerekli ve zorunlu koşulu olarak gördüğü ve önerdiği yolun kat edilmesinin kimler için ve nasıl mümkün olacağı sorusu, kanıtlanması hatta açıklanması zor bir konu olarak görünmektedir. Sorun inanma fenomenine dayalı bir konu olduğu için, mistik bir tecrübe ya da bireysel bir özellik taşıdığı söylenebilir. Felsefenin birçok konusu gibi, rasyonalizm-irrasiyonizm ekseninde yer alan ilahi aşk konusunu kişisel tecrübenin bir konusu olarak bir yere koysak da herkesin ulaşabileceği, genel kabul görececek bir mutluluk yolu olarak değerlendirmek kolay görünmemektedir.

Öz

İnsan hayatının bir amacı olarak nitelenen mutluluk onu nerede aradığımızıza bağlıdır. Bulmayı umduğumuz yer, mutluluğun niteliğini ve süresini belirlemektedir. Kimileri mutluluğu anlık haz ya da belirli nesnelere ararken, kimileri de kalıcı yüce erdemlerde arar. Augustinus gerçek mutluluğun hazcı, ahlaken düşük edimlerde bulunamayacağını söyler. Ona göre gelip, geçici hazların olduğu, hiçbir şeyin kalıcı olmadığı bu dünya mutlu olacak bir yer değildir. Gerçek ve kalıcı mutluluğu yakalayacağımız yer ahiret yurtdur. Ona göre, hakiki mutluluk ile ölümsüz olmak arasında sıkı bir bağ vardır. Gerek insanlar gerekse nesnelere hiçbir zaman kalıcı bir güven ortamı sunamazlar ve sürekli bir mutluluk için acılı, sonu gelmeyen bir arayışın nedeni olurlar. İşte bu nedenle gerçek bir aşkın nesnesi olamazlar. Tanrı ise, sonsuz ve değişmez bir varlık olarak gerçek aşkın tek nesnesi olup, O'na ermek en yüksek mutluluktur. Sevginin en kutsal ve saf hali Tanrı'ya duyulan aşktır. Bu aşk, Tanrı'da dinlenmek ve huzura ermektir.

Anahtar Sözcükler: Mutluluk, Erdem, Aşk, İlahi aşk, Huzur

Abstract

The Relationship between Love for God and Happiness in Saint Augustine

Happiness which characterized as a purpose of human life is depends on where we look for it. Where we hope to find it defines the quality and duration of happiness. While some seek happiness in momentary pleasure or certain objects, others seek it in permanent supreme virtues. Augustine says that true happiness cannot be found in hedonistic, morally inferior acts. According to Augustinus, in this world where temporary pleasures occur and nothing is permanent is not a place to be happy. Place where human will reach to the real and permanent happiness is the home of the hereafter. According to him, there is a close connection between true happiness and being immortal. Neither humans nor subjects can never tender a permanent environment of trust and they become a reason of endless, painful search for continuous happiness. That is why they cannot be the object of true love. As an unchanging and immortal existence, God is the only object of true love and reaching her is the highest of happiness. The divinest and purest state of love is the love of God. This love is rest and peace in God.

Key Words: Happiness, Virtue, Love, Divine love, Peace.

Kaynakça

- Akalın Şükrü Halûk, vd. *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2011.
- Akarsu Bedia, *Mutluluk Ahlakı*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1998.
- Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, Çeviren: Saffet Babür, BilgeSu Yayıncılık, Ankara, 2007.
- Arnhart Larry, *Platon'dan Rawls'a Siyasi Düşünce Tarihi*, Çevire: Ahmet Kemal Bayram, Adres Yayınları, Ankara, 2013.
- Augustinus Aurelius, *İstencin Özgür Tercihi Üzerine*, Çeviren: Metin Topuz, Say Yayınları, İstanbul, 2015.
- Augustinus Aurelius, *İtiraflar*, Çeviren: Çiğdem Dürüşken, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul, 2010.
- Augustinus Aurelius, *İtiraflar*, Çeviren: Dominik Pamir, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 1999.
- Barnes Jonathan, *Sokrates Öncesi Yunan Felsefesi*, Çeviren: Hüsen Portakal, Cem Yayınevi, İstanbul, 2004.
- Bonnie Kent, "Augustine Ethics", The Cambridge Companion to Augustine, ed. Eleonore Stump, Cambridge University Press, United Kingdom 2003, ss. 205-233.
- Cebecioğlu Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Rehber Basın Yayın Organizasyon San. Tic. Ltd. Şti., Ankara, 1997.
- Cevizci Ahmet, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 1999.
- Cicero, *Dostluk*, Çeviren: Türkan Tunga, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1997.
- Colette Estin, Helene Laporte, *Yunan ve Roma Mitolojisi*, Çeviren: Musa Eran, TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları, Ankara, 2005.
- Copleston Frederick, *Ön-Sokratikler ve Sokrates*, Çeviren: Aziz Yardımlı, İdea Yayınevi, İstanbul, 2009.
- Epiküros, *Mektuplar ve Maksimler*, Çeviren: Hayrullah Örs, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1962.
- Frankena William, *Etik*, Çeviren: Azmi Aydın, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2007.
- Gilson Etienne, *Ortaçağda Felsefe, Patristik Başlangıçtan XIV. Yüzyılın Sonlarına Kadar*, Çeviren: Ayşe Meral, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul, 2007.
- Güçlü Abdülbaki, Uzun Erkan, Uzun Serkan, Yolsal Ü. Hüsrev, *Felsefe Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2008.
- İbn Miskeveyh, *Mutluluk ve Felsefe*, Çeviren: Hümeyra Özturan, Klasik Yayınları, İstanbul, 2017.
- *İncil'in Çağdaş Türkçe Çevirisi*, İstanbul, 1994.
- Jones W. T., *Batı Felsefesi Tarihi, Ortaçağ Düşüncesi*, Çeviren: Hakkı Hünler, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2006.
- Kabağaç Sina, Alova Erdal, *Latince Türkçe Sözlük*, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1995.

- Kenny Anthony, *Antik Felsefe*, Çeviren: Serdar Uslu, Küre Yayınları, İstanbul, 2017.
- Liz Carmichael, "Friendship and Dialogue" *Journal of World Christianity*, Penn State University Press Vol. 7, No. 1, The Journal of World Christianity, 2017, ss. 28-46.
- Lowell D. Streiker, "The Christian Understanding of Platonic Love A Critique of Anders Nygren's 'Agape and Eros'" *The Christian Scholar*, WINTER, 1964, Vol. 47, No. 4, ss. 331- 340.
- MacIntyre, Alasdair, *Ethik'in Kısa Tarihi*, Homerik Çağdan Yirminci Yüzyıla, Çeviren: Hakkı Hünler, Solmaz Zelyut Hünler, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2001.
- Peters Francis E, *Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü*, Çeviren: Hakkı Hünler, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2004.
- Platon, *Devlet*, Çeviren: Sabahattin Eyüboğlu, M. Ali Cimcoz, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1992.
- Platon, *Diyaloglar, "Protagoras"*, Çeviren: Tanju Gökçöl, Diyaloglar, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2010, içinde, ss. 391-446.
- Platon, *Diyaloglar, Lysis*, Çeviren: Tanju Gökçöl, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2010.
- Platon, *İkinci Alkibiades*, Çeviren: Suat Baydur, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1997.
- Platon, *Phaidon*, Çeviren: Suut K. Yetkin, Hamdi R. Atademir, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1997.
- Platon, *Phaidros*, Çeviren: Hamdi Akverdi, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1997.
- Platon, *Şölen*, Çeviren: Eyüp Çoraklı, Alfa Basım Yayım Dağıtım San. Ve Tic. Ltd. Şti., İstanbul, 2014.
- Platon, *Timaios*, Çeviren: Erol Güney, Lütfi Ay, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 2001.
- Plotinus, *Dokuzluklar V*, Çeviren: Zeki Özcan, Birleşik Yayınevi, Ankara, 2011.
- Sahakian William S., *Felsefe Tarihi*, Çeviren: Aziz Yardımlı, İdea Yayınevi, İstanbul, 1997.
- Sponville André Comte, *Cinsellik, Aşk ve Ölüm*, Çeviren: Canan Özatalay, İletişim Yayınları, İstanbul, 2019.
- Tunçay Mete, *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi Eski ve Orta Çağlar*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012.
- Zeller Eduard, *Grekl Felsefesi Tarihi*, Çeviren: Ahmet Aydoğan, Say Yayınları, İstanbul, 2008.

İnternet Kaynakları/Linkler

- De Civitate Dei Contra Paganos Libri XXII, Kitap XIX, Bölüm 17, <https://www.augustinus.it/latino/cdd/index2.htm/> 09.06.2021.
- De Civitate Dei Contra Paganos Libri XXII, Kitap XIX, Bölüm 27, <https://www.augustinus.it/latino/cdd/index2.htm/> (09.06.2021).
- Stanford Encyclopedia of Philosophy, "Saint Augustinus" "Happiness", Editörü: Edward

- N. Zalta, Stanford University, Metaphysics Research Lab Center for the Study of Language and Information 2019/plato.stanford.edu/entries/illumination/ (06.07.2021).
- Stanford Encyclopedia of Philosophy, “Saint Augustinus” “Love”, Editörü: Edward N. Zalta, Stanford University, Metaphysics Research Lab Center for the Study of Language and Information 2019/plato.stanford.edu/entries/illumination/ (06.07.2021).
 - Stanford Encyclopedia of Philosophy, “Saint Augustinus” “Virtue”, Editörü: Edward N. Zalta, Stanford University, Metaphysics Research Lab Center for the Study of Language and Information 2019/plato.stanford.edu/entries/illumination/ (06.07.2021).